

RAZVOJ LJEKARNIČKE MREŽE U ZAGREBU OD 1874. DO 1991. GODINE

STRUČNI ČLANAK

BORNA MAŽAR I VLADIMIR GRDINIĆ

Ljekarnička mreža u gradu Zagrebu počela se razvijati krajem 19. stoljeća, a u 20. stoljeću razvijala se usporedo sa širenjem grada. Razvoj ljekarničke mreže uvjetovan je geografskim (lokacijskim) i demografskim kriterijima te je cilj ovoga rada prikazati razvoj ljekarničke mreže u gradu Zagrebu u okviru zakonskih okvira, točnije geografskih (lokacijskih) i demografskih kriterija za osnivanje ljekarni, od pojave ljekarna u Zagrebu i početaka razvoja ljekarničke mreže pa sve do osamostaljenja Republike Hrvatske.

Ključne riječi: ljekarnička mreža, razvoj ljekarničke mreže, Zagreb

Uvod

Cilj je ovoga rada prikazati razvoj ljekarničke mreže u gradu Zagrebu u okviru zakonskih okvira, točnije geografskih (lokacijskih) i demografskih kriterija za osnivanje ljekarni, od pojave ljekarna u Zagrebu i početaka razvoja ljekarničke mreže sve do osamostaljenja Republike Hrvatske. Demografski kriterij važan je za osnivanje ljekarni kako bi se lijekovima mogao opskrbiti prikladan broj stanovnika, a geografski kriterij odnosi se na pravila trgovine i nelojalne konkurencije na tržištu lijekovima. Autori su se usredotočili na obradu spomenutih kriterija u ovom radu kako bi pri-

kazali dostupnost ljekarni stanovnicima grada Zagreba.

Razvoj ljekarničke mreže u gradu Zagrebu započeo je početkom 19. stoljeća, te se prema primjeni navedenih kriterija može podijeliti u dva razdoblja. Prvo razdoblje do Drugog svjetskog rata karakterizira ulazak geografskih (lokacijskih) i demografskih kriterija u zakonodavnu praksu, a drugo, nakon Drugog svjetskog rata pa sve do osamostaljenja Hrvatske, karakterizira nestanak geografskog (lokacijskog) kriterija i nesigurna primjena demografskog kriterija kod osnivanja ljekarni.

U radu su korištene metode deskriptivne statistike te geokodiranja i georeferenciranja u ArcGIS-u. Podaci o ljekarnama prikupljeni su na temelju dostupne literature. Ljekarne su kartirane metodom geokodiranja pomoću adresa ljekarni, navedenih u analiziranoj literaturi, u *Google Mapsu* te je taj sloj u KML formatu prebačen u aplikaciju *Google Earth*, a iz nje, također u KML formatu putem programa DNRGPS prebačen u oblik *shapefilea* u ArcGIS. Povijesne karte iz 1890. i 1934., koje su korištene kao podloge za prikaze i analizu ljekarničke mreže, preuzete su iz Digitalne zbirke Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu te su georeferencirane u ArcGIS-u prije preklapanja sa slojevima ljekarni. ArcGIS je korišten za vizualizaciju ljekarničke mreže u razdobljima prije i nakon primjene geografskih (lokacijskih) i demografskih kriterija kod osnivanja ljekarni. Komparativnom analizom tako izrađenih karata može se uočiti ne samo širenje ljekarničke mreže nego i disperznost ljekarni u istraživanom prostoru.

LJEKARNIČKA MREŽA 1874.-1945.: UVOĐENJE GEOGRAFSKIH (LOKACIJSKIH) I DEMOGRAFSKIH KRITERIJA U PRAKSU

Zakonom o uređenju zdravstva u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji od 15. studenoga 1874. prvi se put regulira niz bitnih pitanja s područja javne zdravstvene službe (Sremec i Žuža, 2002). U tom se zakonu ne spominju ljekarnici i ljekarne. Iz analize spomenutog zakona može se zaključiti da je zakonodavac već tada uočio značenje općina u zaštiti narodnog zdravlja pa je Kraljevskoj zemaljskoj vladi sugerirao *da se ustroje zdravstvene općine*, što će se i dogoditi znatno kasnije. Nakon dvadeset godina, koliko je proteklo od donošenja prvoga zakona o zdravstvu, prihvaćen je novi zakon pod nazivom *Zakon o*

uređenju zdravstvene službe u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji od 24. siječnja 1894. (*Zbirka zakona i naredaba*, 1906). Taj zakon obuhvaća mnogo odrednica koje nisu propisane prvim zakonom. Prije svega, prijašnji se zakon odnosio na opće uređenje zdravstva, a novi se odnosi na uređenje zdravstvene službe (Sremec i Žuža, 2002), no u njemu se tek mjestimično spominje ljekarnik i ljekarna bez ikakvih pojedinosti. Tijekom godine 1921. osnivaju se oblasne sanitetske uprave prema *Zakonu o ustrojstvu oblasnih sanitetskih uprava* donesenom 25. studenoga 1921. (*Službene novine br. 284.*, 1921).

Zakon o ljekarništvu (izvorno: *ljekarničtvu*) od 11. travnja 1894. navodi (tekst je prilagođen današnjem hrvatskom izričaju):

- Članak 4. Dozvola, da se otvori nova ljekarna, dodjeljivat će se za mjesta koja nemaju ljekarne a broje preko 4 000 stanovnika, a prema okolnostima i za neko manje mjesto ako je ono udaljeno 24 kilometara od ostalih ljekarna. Za mjesto koje već ima jednu ljekarnu podijelit će se dozvola istom tada ako na jednu ljekarnu ima 4 000 žitelja.
- Članak 17. Ako ljekarnik, koji ima osobnu koncesiju, dobije od kr. zemaljske vlade isto takovu koncesiju na drugom mjestu, prestaje bez ikakve odštete njegovo pravo na staru ljekarnu onim danom kad otvori novu.
- Članak 23. Ljekarne su zdravstveni zavodi, podignute oblasnom dozvolom po farmaceutskim stručnjacima te ne spadaju u obrtne poduhvate. Po tom ljekarnici nisu niti dužni plaćati prinos za trgovačko-obrtničku komoru.

Uredba o oblasnim ručnim ljekarnama od 3. siječnja 1928. objašnjava u članku 1. – Oblasni odbor osniva oblasne *ručne ljekarne* u mjestima gdje se nalazi zdravstvena stanica, oblasni ili općinski liječnik (prema propisima članka 15.-30. provedbenog naputka o zakonu od 11. travnja

foto: Borna Mažar

1894. o ljekarništvu, koji je vrijedio i 1928.), a udaljeni su, prema naredbi kr. zemaljske vlade od 2. ožujka 1905. broj 15.837, najmanje 4 kilometra od sjedišta sadašnjih *javnih ljekarna* (Katičić, 1906; Spitzer, 1928).

Prema *Zakonu o ljekarnama i nadzoru nad prometom lijekova* od 7. travnja 1930. ljekarnik može dobiti dozvolu za držanje *priručne ljekarne* (članak 8.) ako u mjestu nema javne ljekarne, a pri dodjeli dozvola (prema članku 6. *Pravilnika za izvršenje zakona*), pri čemu treba u prvom redu voditi računa o potrebama naroda i dozvoljavati otvaranje istih samo u mjestima gdje to stvarne potrebe iziskuju, kao i o tome da se otvaranjem novih ljekarna te vrsti ne ugrožava egzistencija već postojeće *javne ljekarne* (*Zbirka zakona*, 1932). Isti zakon dalje navodi:

- Članak 10. *Javna ljekarna* može se osnovati samo u mjestu gdje postoji najmanje jedan ljekarnik koji obavlja ljekarničku praksu. Pri osnivanju nove *javne ljekarne* mora se u prethodnom postupku uzeti u obzir i utvrditi broj stanovnika mjesta, kao i prilike u kojima stanovništvo živi, zatim promet okoline prema mjestu, bolnice, zavodi, škole, veća obrtnička i industrijska poduzeća, a kod kupališta i lječilišta njegov godišnji promet stranaca i posjetitelja.
- Članak 11. Pri osnivanju nove ljekarne mora se odrediti njezino područje prema mjesnim prilikama. Područja novih i starih ljekarna mogu se kasnije mijenjati odobrenjem Ministra socijalne politike i narodnog zdravlja, odnosno bana po saslušanju Glavnog sani-

foto: Borna Mažar

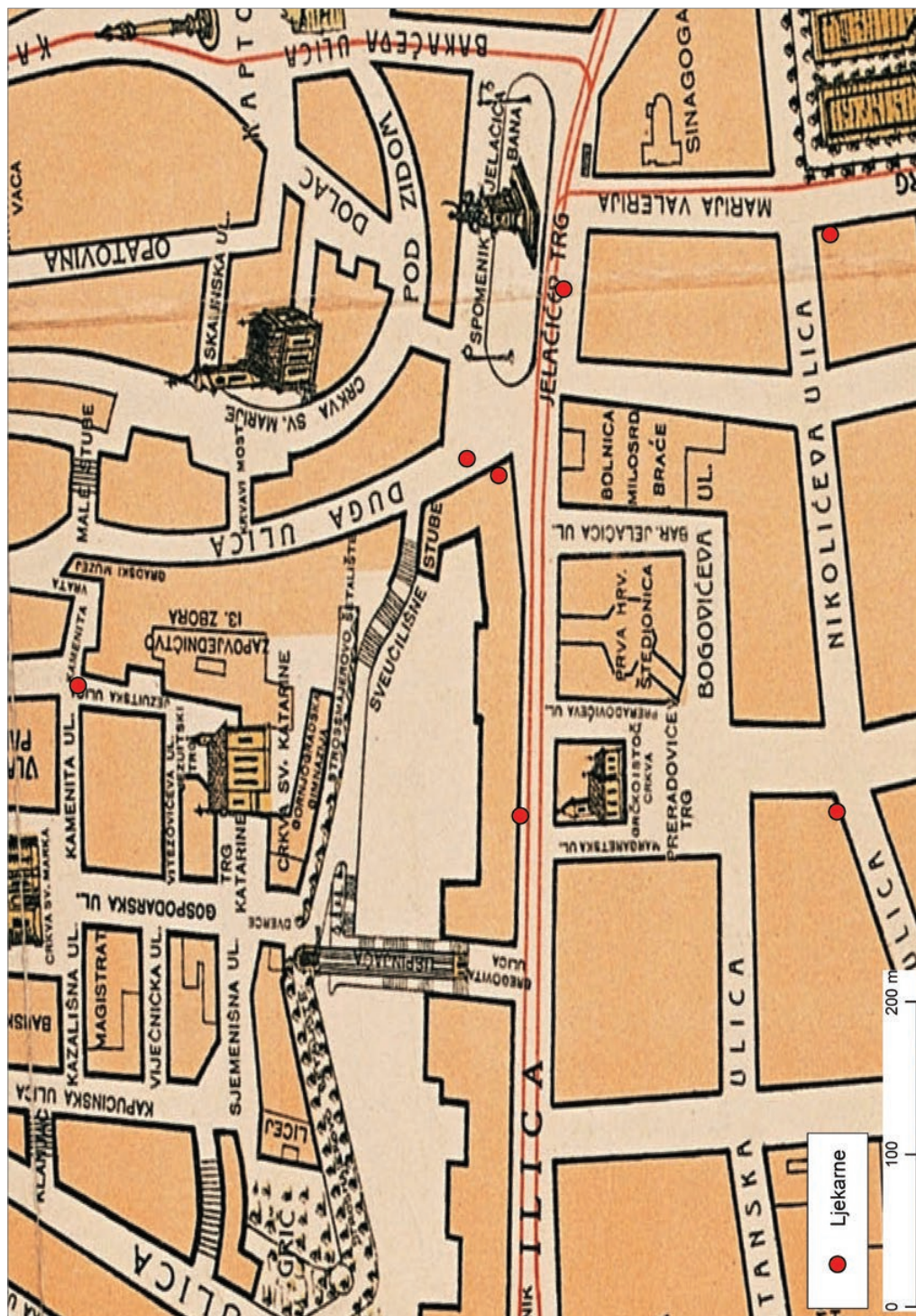
tetskog savjeta i Apotekarske komore. Dovolja za nove ljekarne može se dati tek kad je doneseno rješenje o osnivanju nove ljekarne.

Pravilnik za izvršenje Zakona o apotekama i nadzoru nad prometom lijekova od 7. travnja 1930. i Zakona o izmjenama i dopunama u zakonu o apotekama i nadzoru nad prometom lijekova od 30. studenoga 1931. (Zbirka zakona, 1932) navodi:

- Članak 1. *Javne ljekarne* su zdravstvene ustanove pod državnim nadzorom.
- Članak 7. U mjestima gdje se otvara prva javna ljekarna smatra se cijelo to mjesto kao „rajon“ (u značenju: područje, četvrt grada, kvart – dio grada koji čini zasebnu cjelinu) ljekarne. U mjestima gdje već postoje jedna, dvije ili više *javnih ljekarna*, pa se otvara

još koja nova *javna ljekarna* treba se u vezi s utvrđivanjem uvjeta o potrebi otvaranja *javne ljekarne* cijelo mjesto iznova „rejonirati“ i odrediti novi „rajon“ kako za postojeće, tako i za novu, odnosno nove *javne ljekarne*. Novo prepravljjanje područja treba provesti tako da se time „rajoni“ već postojećih ljekarna po mogućnosti što manje mijenjaju, a ono mjesto gdje je već smještena *javna ljekarna* može se prebaciti u drugi „rajon“ samo na prijedlog Apotekarske komore i Glavnog sanitetskog savjeta. Isto tako, ako je moguće, treba između pojedinih ljekarna ustanoviti neutralnu zonu u kojoj ne smije smjesti svoju ljekarnu ni jedan od ljekarnika susjednih „rajona“.

- Članak 12. Premještanje *javne ljekarne* unutar određenog „rajona“ ljekarnik je dužan u roku

Sl. 1: Ljekarnička mreža u gradu Zagrebu godine 1890.

Izvor: Izradio prvi autor prema podacima Grdinić, 2015., Berkeš i dr., 1934., Zbittke zakona, 1932. te Svjetslotiskarski zavod R. Mosinger, 1911.

od tri dana prijaviti nadležnoj vlasti opće uprave radi pregleda novih prostorija. Taj pregled treba se obaviti najkasnije u roku od 15 dana od primljene prijave, a o samom pregledu izdat će se ljekarniku pismeno rješenje.

- Članak 13. Premještaj *javne ljekarne* izvan određenog „rajona“ ne smije se izvršiti bez pravomoćnog odobrenja Ministra socijalne politike i narodnog zdravlja, odnosno nadležnog bana. ... Vlasnici susjedni *javnih ljekarna*, koji drže da bi tim premještanjem njihova egzistencija mogla biti ugrožena, mogu uz dozvolu vlasti sudjelovati u postupku, a priznaje im se pravo žalbe kao zainteresiranoj stranci.

Krajem 19. stoljeća u gradu Zagrebu je postojalo sedam ljekarni, koje su se nalazile u užem središtu Zagreba, tj. u blizini glavnoga trga (sl. 1). Godine 1934. u Zagrebu postojalo je ukupno 30 ljekarni što pokazuje značajno proširenje ljekarničke mreže u skladu s ukupnim širenjem i razvojem grada (sl. 2). Nakon uvođenja geografskih (lokacijskih) i demografskih kriterija pri osnivanju ljekarni uočljiv je disperzniji raspored ljekarni u gradu Zagrebu (sl. 3), iako je i dalje najveća koncentracija ljekarni u užem središtu Zagreba, tj. u blizini glavnoga trga. Broj i gustoća ljekarni smanjuju se s udaljenosti od središta grada. Zanimljivo je da ljekarnička mreža završava u gradskim naseljima Kustošija, Trešnjevka i Maksimir (izvan šireg gradskog središta).

Iz godina osnutka ljekarne može se zaključiti da kod odobravanja prvih sedam ljekarni nisu bili u primjeni geografski i demografski kriteriji, naime, kako je u 19. stoljeću bilo malo „izučениh i ispitanih“ ljekarnika koji su se mogli baviti ljekarenjem (dozvoljenom ljekarničkom praksom), takvima se na tlu Hrvatske (dakle, i u Zagrebu) davale posebne *dozvole* (koncesije) s tzv. ljekarničkim *realnim pravom* i to su bile najranije dozvole koje su se izdavale sve do godine 1860.

Kako piše Vladimir Grdinić (2015), ljekarne s *realnim pravom* bile su privatno vlasništvo dotičnog ljekarnika, odnosno njegove obitelji, koje su mogle biti predmetom privatnih ugovora. Po ministarskoj naredbi od 26. prosinca 1857. br. 26751 imale su *realno pravo* i sve one ljekarne koje su osnovane prije godine 1851., a koje su iz privatno-pravnih razloga već mijenjale vlasnika. Ljekarne s tzv. *osobnim pravom* dozvoljavale su se u Hrvatskoj ako su bile osnovane nakon godine 1860., a prije stupanja na snagu Zakona o ljekarništvu od 11. travnja 1894. Po osobnom pravu vođenje ljekarne vezano je za određenog ljekarnika kojem je dodijeljeno pravo na ljekarnu i na točno određeno mjesto u gradu gdje je ljekarna osnovana.

Stanje lokacija ljekarni godine 1934. ne odražava u potpunosti lokacije ljekarni u ranijim razdobljima u životu grada Zagreba. Naime, neke su se ljekarne s dobivenom koncesijom premještale tijekom ranijeg razdoblja s jedne na drugu lokaciju zbog mnogih razloga, primjerice trgovine nekretninama, problema oko nasljeđivanja ljekarničke djelatnosti, širenja trgovačkih poslova, izgradnje vlastitih prostora, utjecaja požara i potresa u gradu, obiteljskih razloga, gubitka koncesije i dr. Takve promjene lokacija ljekarni tijekom razvoja grada je problematika koja će se nastojati analizirati u nekom od budućih istraživanja.

Nakon osnutka Nezavisne Države Hrvatske (NDH) pojavio se u stručnom časopisu članak *Zakon o apotekama i nadzoru nad prometom lekova od 7. IV. 1930. s izmjenama i dopunama od 30. XI. 1931. i izmjeni tog zakona br. CCXII-887-Z p. 1941- od 30. srpnja 1941. (Zakon o apotekama, 1941).*, u kojem je mjestimice izmijenjen tekst iz godine 1930., primjerice:

- Odluku o osnivanju nove javne ljekarne izdaje ministarstvo zdravstva nakon saslušanja Ljekarničke komore NDH.

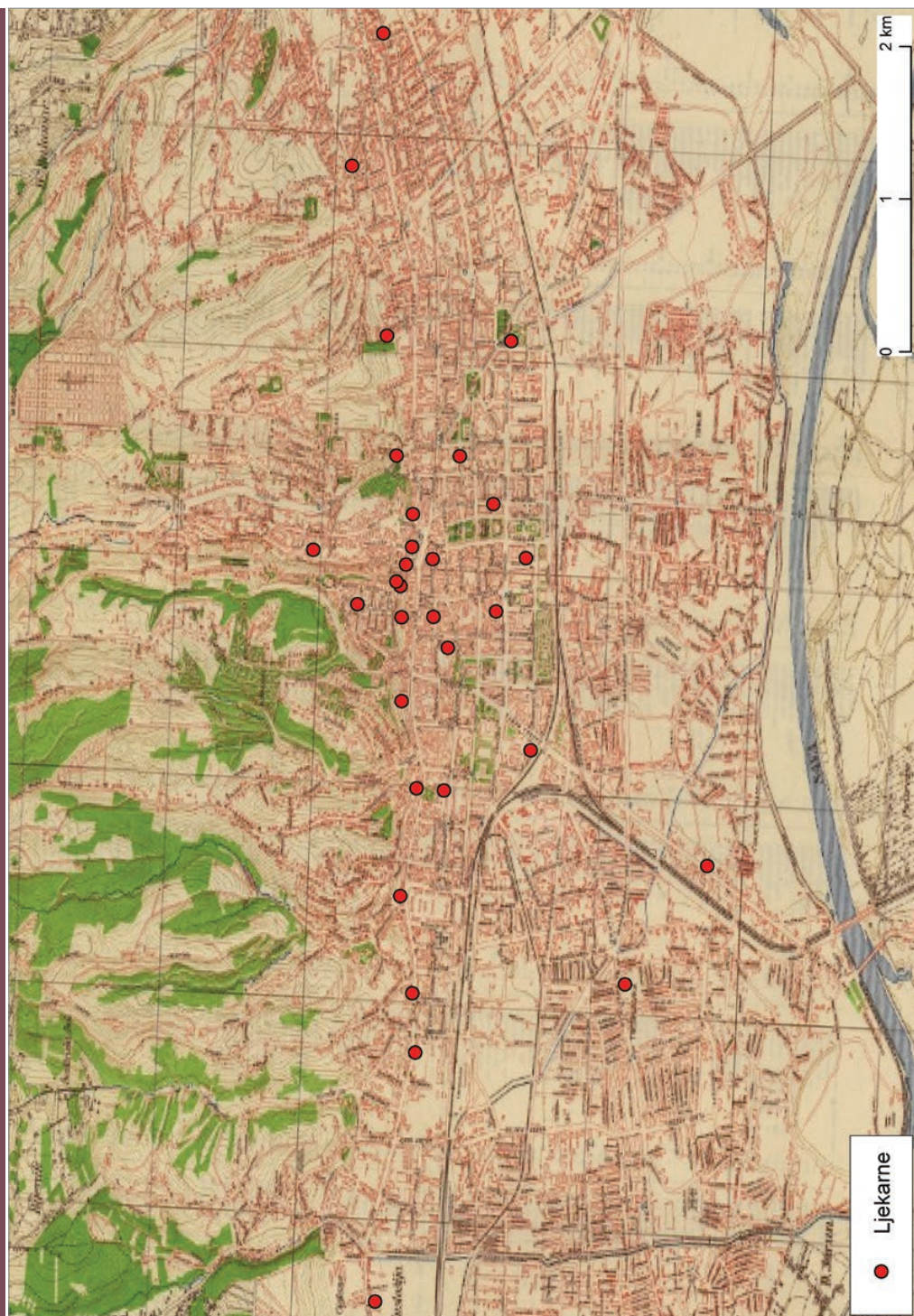
312

ZAGREB st. 185.501

- 1 Arko Vojko, Ilica 12 (1878)
- 2 Babić Hinko, Savska cesta 105 (1930)
- 3 Bartulić Vlatko, Jelačićev trg 19 (1599)
- 4 Bručić August, Harambašićeva 28 (1930)
- 5 Praunsperger naslj. prov. Mudrovčić Zlatko, Svačićev trg 17 (1903)
- 6 Zakladna Bolnica, Gavrančić Milan, Jelačićev trg 1 (1803)
- 7 Gayer Ladislav, Ilica 79 (1903)
- 8 Hegeduš Julije, Kaptol 17 (1910)
- 9 Hofer Dragutin, Ilica 150 (1924)
- 10 Gršković Josip, Gundulićeva 19 (1919)
- 11 Ilakovac Stanislav, Starčevićev trg 6 (1924)
- 12 Mittelbach naslj. prov. Ivošević Nikola, Jelačićev trg 2 (1826)
- 13 Jakobović Luka, Ilica br. 165 (1926)
- 14 Martinolić Milorad udova, providnik Jaroslav Ječmen, Maksimirska cesta 31 (1923)
- 15 Klaić Andjelija, Ozaljska 14 (1930)
- 16 Komes Vjekoslav, Draškovićeve 3 (1926)
- 17 Kralj Stjepan, Ilica 196 (1908)
- 18 Lacina Matija, Kustošija (1925)
- 19 Löschner Oto, Masarykova 2 (1865)
- 20 Miletić Hinko, Vlaška 91 (1903)
- 21 Peksider udova, prov. Pavletić Mato (1908)
- 22 Pecinovski Ivan, Jurišićeva 9 (1830)
- 23 Rojc Vlado, Kamenita 9 (1860)
- 24 Rubelli Vjekoslav, Deželićeva 38 (1919)
- 25 Sallopek Josip, Zrinjski trg 20 (1890)
- 26 Smičiklas Gjuro, Savska cesta 10 (1911)
- 27 Kavić Ljudevit, prov. Smokvina Vladimir, Draškovićeve 40 (1925)
- 28 Vouk Dr. Bruno, Ilica 43 (1928)

Sl. 2: Popis ljekarni u gradu Zagrebu godine 1931.

Izvor: Zbirka zakona, 1932.

Sl. 3: Ljekarnička mreža u gradu Zagrebu godine 1934.

Izvor: izradio prvi autor prema podacima Grdinić, 2015., Berkeš i dr., 1934., Zbirke zakona, 1932. te Zemljopisni zavod Orsa, 1944.

- Pri osnivanju nove javne ljekarne mora joj se odrediti njeno područje prema mjesnim prilikama. Područje javne ljekarne može se naknadno suziti, odnosno raširiti samo odobrenjem ministarstva zdravstva nakon saslušanja Ljekarničke komore NDH.
- Vlasniku dozvole za držanje *javne ljekarne* može ministarstvo zdravstva odobriti, nakon saslušanja Ljekarničke komore NDH, i to da privremeno za vrijeme sezone drži *podružnicu* svoje ljekarne u kupalištima, lječilištima i klimatskim mjestima, ako u tim mjestima nema *javne ljekarne*. Ljekarnik može dobiti dozvolu za držanje samo jedne *podružnice*. ... Dozvola za držanje podružnice ljekarne prestaje vrijediti ako se u dotičnom mjestu otvori *javna ljekarna*.

Krešimir Fibić (1944) u svom članku piše: zadnji zakon o ljekarnama od 7. travnja 1930. poznao je samo jednu vrst *javnih ljekarna*, otvorenih na temelju dobivene dozvole, koje se mogu oblasnom dozvolom na temelju prodaje imovine ljekarne prenijeti na drugoga, dok je postojećim realnim ljekarnama po tom zakonu priznato pravo postojanja još 20 godina, pa da se onda pretvore u osobne. Za vrijeme Drugog svjetskog rata konfiscirane su sve ljekarne Židova i onih ljekarnika koji su surađivali s Narodno oslobodilačkim pokretom (Jardas, 1959).

Prema zakonu o ljekarništvu iz godine 1894. podjeljivala se dozvola za otvaranje nove ljekarne za mjesta preko 4 000 stanovnika, a prema okolnostima i za manja mjesta, ako udaljenost od ostalih ljekarna iznosi 24 km. *Zakon o ljekarnama* iz godine 1930. nije se jasno opredijelio za broj stanovnika, koji otpadaju na jednu ljekarnu, a niti na primjenu kriterija udaljenosti između ljekarna u kilometrima.

Glavna karakteristika razdoblja razvoja ljekarničke mreže u Zagrebu od godine 1874. do 1945. je ulazak geografskih (lokacijskih) i demo-

grafskih kriterija u praksu. Njihovom primjenom ljekarnička mreža donekle se počela razvijati planski te je omogućen ravnomjerniji razvoj ljekarničke mreže i bolja dostupnost lijekovima većem broju stanovništva.

LJEKARNIČKA MREŽA OD 1945. DO 1991.: RAZDOBLJE NESIGURNE PRIMJENE DEMOGRAFSKOG KRITERIJA

Broj se ljekarni neposredno nakon Drugog svjetskog rata bitno smanjio. Neke su bile potpuno uništene, neke su oštećene ili opljačkane, a ostale su bile privremeno zatvorene (Kovačić, 1946). Uslijedile su odluke o ukidanju ljekarničkih koncesija i odluke o osnivanju *državnih ljekarna* (*Zakon o državnim ljekarnama*, 1945). Mnoga su nastojanja bila usmjerena na uključivanje ljekarni u sustav domova zdravlja i medicinskih centara. No, tamo gdje je to učinjeno nije bilo rezultata (Zavod za organizaciju i ekonomiku zdravstva, 1981). Tada je počelo ospobljavanje ljekarna najprije na područjima koja su najviše stradala tijekom rata. Od konfisciranih ljekarna tzv. narodnih neprijatelja formirane su prve narodne ljekarne. Sabor NR Hrvatske donio je (1946) *Zakon o preispitivanju koncesija*, te su ukinute sve dozvole s realnim i realno radicanim pravom, zatim one čiji su koncesionari umrli, ili su se teško ogriješili o svoje dužnosti. Radi pravilnog rasporeda ljekarna, mogle su se opozvati i one koncesije, koje su smetale „dobraj rajonizaciji“, naročito u gradovima gdje su bile gusto razmještene. Konačno *Zakonom o otkupu privatnih apoteka* (iz 1949. godine) ukinute su sve privatne koncesije u tadašnjoj FNR Jugoslaviji (Jardas, 1959). Ljekarne su tada mogli osnivati narodni odbori općina uzimajući u obzir zdravstvene prilike kraja, odnosno mjesta, promet okolice s mjestom sjedišta ljekarne i broj stanovnika, što ga ljekarna opskrbljuje. Prema

tome se određivala i lokacija ljekarne. U pravilu, ljekarne su trebale obuhvatiti najmanje 10 000 stanovnika (Jardas, 1959). Za osnivanje ljekarne potrebno je bilo zadovoljiti dva osnovna kriterija definirana zakonom (lokacijski i demografski) uz neke prateće kriterije (npr. prikladnost prostora, higijenski uvjeti).

U SR Hrvatskoj na jednu ljekarnu je dolazilo 12,5 tisuća stanovnika, što znači da je u SRH tada bio mali broj ljekarni, a i njihov je smještaj nepovoljan (Zavod za organizaciju i ekonomiku zdravstva, 1981). Godine 1981. *Zavod za organizaciju i ekonomiku zdravstva u Zagrebu* navodi: *da je potrebo utvrditi kakve ljekarne želimo i koje bi se usluge u njima mogle dobiti. Ljekarne su se u poslijeratnom razdoblju sporije razvijale u odnosu na proizvodnju i ostalo zdravstvo. Tome je pogodovale i zakonodavstvo, koje nije uvijek nalazilo prava rješenja za pitanja koja su se društveno nametala.*

Raspodjela broja stanovnika i broja ljekarni u Gradskoj zajednici općina Zagreb, kao i ljekarnička mreža u Gradskoj zajednici općina Zagreb prikazani su u tab. 1. Primjećuje se kako demografski kriterij nije poštovan, a kao posljedica toga prisutne su neujednačenosti raspodjele od 5 100 pa sve o 41 850 stanovnika po jednoj ljekarni Gradske zajednice općina Zagreb. To pokazuje da su pojedine Gradske zajednice općina imale neujednačene mogućnosti za zdravstvenu, odnosno ljekarničku skrb.

Danas je poznato da je po definiciji ljekarnička skrb odgovorno liječenje lijekovima radi

Tab. 1: Broj stanovnika po ljekarni u Gradskoj zajednici općina Zagreb godine 1978.

Općina	Broj stanovnika	Broj ljekarni	Broj stanovnika po ljekarni
Centar	56000	11	5091
Črnomerec	59990	6	9998
Dubrava	83700	2	41850
Maksimir	64000	3	21333
Medveščak	52900	4	13225
Novi Zagreb	108500	5	21700
Peščenica	61800	2	30900
Susedgrad	57100	3	19033
Trešnjevka	125500	10	12550
Trnje	51300	4	12825
Velika Gorica	50700	2	25350
Zaprešić	33500	1	33500

Izvor: izradio prvi autor prema podacima Zavoda za organizaciju i ekonomiku zdravstva, 1981.

postizanja sigurnih ishoda koji poboljšavaju ili održavaju kakvoću bolesnikova života. To je proces suradnje kojemu su ciljevi prevencija ili prepoznavanje i rješavanje problema s lijekom ili pak zdravstvenih problema. To je kontinuirani proces unaprjeđenja kvalitete uporabe lijekova (Portolan i dr., 2011). U novije vrijeme ljekarnička skrb smatra se sastavnicom ljekarničke prakse koja sadržava izravnu interakciju ljekarnika s bolesnikom (i drugim korisnicima lijekova) u svrhu skrbi za bolesnikove potrebe vezane za lijekove (Grdinić, 2016) te joj se posvećuje velika pažnja.

ZAKLJUČAK

Krajem 19. stoljeća ljekarničku mrežu grada Zagreba činilo je sedam ljekarni koje su se nalazile u samom središtu grada, u blizini glavnoga gradskog trga, a od toga čak tri ljekarne nalazile su se na samom glavnom gradskom trgu. Ljekarne su osnivane bez jasnih zakonskih kriterija te je stoga raspored ljekarni u prostoru bio gust. Razvoj ljekarničke mreže u Zagrebu u 20. stoljeću razvijala se usporedno sa širenjem grada. Na području Zagreba do Drugog svjetskog rata postojalo je 30 ljekarni. Ljekarnička mreža širila se u smjeru od istoka prema zapadu, isto kao što se širio i sam

grad. Širenje i razvoj ljekarničke mreže bili su uvjetovani i regulirani geografskim (lokacijskim) i demografskim zakonskim kriterijima, a koji su na stanovit način omogućavali razvoj ljekarničke mreže u skladu s potrebama stanovništva, tj. omogućili su pogodan raspored ljekarni u prostoru. Iznimka je povećana gustoća ljekarničke mreže u strogom središtu grada, što je povezano s ljekarnama osnovanima prije 20. stoljeća, kada nisu korišteni nikakvi zakonski okviri pri osnivanju ljekarni, a niti su naknadno izvršene preinake postojećeg stanja.

Nakon Drugog svjetskog rata bitno se smanjio broj ljekarni u gradu Zagrebu, što zbog fizičkih oštećenja, što zbog pljačkanja, dok su neke privremeno zatvorene. Ukinute su ljekarničke koncesije te su se osnivale samo državne ljekarne. Također, ukinuti su dotadašnji geografski (lokacijski) i demografski kriteriji za osnivanje ljekarni što je rezultiralo neujednačenim razvojem ljekarničke mreže koji nije zadovoljavao potrebe stanovništva. U rubnim dijelovima Zagreba stanovnici nisu imali pristup ljekarnama kao u drugim dijelovima grada Zagreba te su im zatvorena jedna važna „vrata“ kroz koja se ulazi u zdravstveni sustav.

Analizom širenja ljekarničke mreže u gradu Zagrebu kroz povijest utvrđeno je kako su geografski (lokacijski) i demografski zakonski kriteriji za osnivanje ljekarni imali značajnu ulogu u razvoju ljekarničke mreže i povoljnom rasporedu ljekarni u prostoru. Za detaljnije spoznaje o svim čimbenicima koji su u prošlosti imali utjecaj na razvoj ljekarničke mreže grada Zagreba potrebna su daljnja istraživanja.

LITERATURA

- BERKEŠ, M., BRAJKOVIĆ, V., FILIPOVIĆ, U., 1934: *Farmaceutski godišnjak – 1934.*, Jugofarmacija, Zagreb.
- FIBIĆ, K., 1944: Ljekarničtvo, *Vjesnik ljekarnika* 26, 105–110, 125–132.
- GRDINIĆ, V., 2016: Rječnik stručnog nazivlja u ljekarničkoj skrbi, u: *Ljekarnička skrb: praksa upravljanja lijekovima, Bilten Hrvatske ljekarničke komore* 9, 225–236.
- GRDINIĆ, V., 2015: *Kronologija ljekarništva: slijed zbivanja s numizmatičkim priložima i podacima o hrvatskim povijesnim ljekarnama*, Hrvatska ljekarnička komora, Zagreb.
- GRDINIĆ, V., PORTOLAN, M., 2005: *Hrvatska ljekarnička komora u svjetlu društvenog razvoja farmacije u Hrvatskoj*, Hrvatska ljekarnička komora, Zagreb.
- JARDAS, B., 1959: Apotekarstvo, *Medicinska enciklopedija*, svezak 1, Leksikografski zavod, Zavod, 519-527.
- KATIČIĆ, V. (ur.), 1906: *Zbirka zakona i naredaba tičućih se zdravstva i zdravstvene službe*, 2. izdanje, Zdravstveni odsjek kr. zemaljske vlade, Zagreb.
- KOVACIĆ, K., 1946: Posljedice rata i današnje stanje u apotekarstvu Hrvatske, *Farmaceutski glasnik* 2, 31–35.
- PORTOLAN, M., JONJIĆ, D., GRUNDLER, A., 2011: *Ljekarnička praksa: ljekarnici u skrbi za bolesnika*, Hrvatska ljekarnička komora, Zagreb.
- SPITZER, A. (ur.), 1928: *Zbirka zakona i naredaba tičućih se zdravstva i zdravstvene službe*, Dodatak XV, Nakladni zavod NEVA, Zagreb.
- SREMEC, Đ., ŽUŽA, B., 2002: *Hrvatsko zdravstveno zakonodavstvo: 1830-1941*, Školska Knjiga, Zagreb.

IZVORI

- Službene novine* br. 39, 1925.
- Službene novine* br. 284, 1921.

Svjetlotiskarski zavod R. Mosinger, 1911: *Nacrtni grad Zagreb*, <https://digitalna.nsk.hr/pb/?object=info&id=16988> (27. 2. 2020.).

Zakon o apotekama i nadzoru nad prometom lekova od 7. IV. 1930. s izmjenama i dopunama od 30. XI. 1931. i izmjeni tog zakona br. CCXII-887-Z p. 1941- od 30. srpnja 1941., prerađeni tekst: *Vjesnik ljekarnika*, 23:16 (1941) 382-390.

Zakon o državnim ljekarnama F. D. Hrvatske, 1945: *Farmaceutski glasnik* 1, 48–49.

Zavod za organizaciju i ekonomiku zdravstva, 1981: *Konceptualna osnova i pravci razvoja ljekarničkih djelatnosti u SR Hrvatskoj u okviru kompleksne problematike proizvodnje, prometa i potrošnje lijekova*, Zagreb, str. 5, 7, 12, 37.

Zbirka zakona, uredbi, pravilnika o apotekama sa izvodima iz ostalih zakona, koji su u vezi sa apotekarskim radom i pozivom, 1932., Apotekarske komore Kraljevine Jugoslavije, Beograd.

Zemljopisni zavod Orsa, 1944: *Slobodni i kraljevski glavni grad Zagreb*, <https://digitalna.nsk.hr/pb/?object=info&id=574091> (27. 2. 2020.).

PRIMLJENO: 14.4.2020.

PRIHVACENO: 16.6.2020.

BORNA MAŽAR, univ. bacc. geogr.
Baruna Trenka 10, 10 000 Zagreb, e-mail: borna.mazar@student.geog.pmf.hr, bornamazar@yahoo.com
prof. dr. sc. VLADIMIR GRDINIĆ,
Vinkovićeve 26, 10 000 Zagreb